

15. The Webster's Third New International Dictionary of the English Language, Unabridged. A Merriam-Webster / I. Gove, Philip Babcock. – Massachusetts, Springfield : Merriam-Webster Inc., 1986. – 2662 p.

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
Заболотною Т.В.
Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2017 року*

УДК 81'255

*Марина Шемуда
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)*

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ВИД МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглянуто деякі аспекти художнього перекладу як основного механізму міжкультурної комунікації, що зближує і збагачує культури народів. Художній переклад визначається як основний вид міжкультурної комунікації, акцент робиться на його ролі у сучасному контексті євроінтеграційних процесів. Проаналізовано вплив культурологічних, психологічних аспектів на якість перекладу, основні проблеми художнього перекладу та способи їх подолання перекладачем. Можливості використання ефективних стратегій перекладу розглядаються відповідно до комунікативної норми. Автором також розглянуто естетичну, інформативну й творчу функції перекладу.

Ключові слова: *художній переклад, міжкультурна комунікація, євроінтеграція, соціокультурний аспект, культура народу, функції перекладу.*

В статье рассмотрены некоторые аспекты художественного перевода как основного механизма межкультурной коммуникации, которая сближает и обогащает культуры народов. Художественный перевод определяется как основной вид межкультурной коммуникации, акцент делается на его роли в современном контексте евроинтеграционных процессов. Проанализировано влияние культурологических и психологических аспектов на качество перевода, основные проблемы художественного перевода и способы их преодоления переводчиком. Возможности использования эффективных стратегий перевода рассматриваются в соответствии с коммуникативной нормой. Автором также рассмотрены эстетическая, информативная и творческая функции художественного перевода.

Ключевые слова: художественный перевод, межкультурная коммуникация, евроинтеграция, социокультурный аспект, культура народа, функции перевода.

The article deals with some aspects of the literary translation as a basic mechanism of inter-cultural communication which brings people together and enriches their culture. Literary translation is defined as the main form of intercultural communication, the focus is on its role in the modern context of the European integration processes. The influence of cultural and psychological aspects on the quality of the translation, the main problems of literary translation and ways of their overcoming by a translator is analyzed. The possibilities of organization of the effective translation strategies are examined in accordance with the communicative rules. The aesthetic, creative and informative functions of literary translation are described.

Key words: literary translation, inter-cultural communication, European integration, socio and cultural aspect, culture of people, functions of the translation.

Постановка проблеми. Стратегічним вектором зовнішньої політики України була і залишається її європейська орієнтація, що стала не просто одним з напрямків зовнішньополітичної діяльності, а й важливим засобом та орієнтиром внутрішньої трансформації суспільства. Саме тому протягом останніх десятиліть спостерігається інтенсивний розвиток у галузі перекладознавства, адже переклад є одним із найбільш очевидних проявів міжкультурної взаємодії. Художній переклад є нормативно-ціннісною системою міжкультурної комунікації, в цьому полягає його основна комунікативна функція. Вплив перекладної літератури на світовідчуття народів – загальновизнаний факт, що його багаторазово підтверджують прецеденти з історії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сам переклад як літературне явище має багатовікову історію, проте сучасне перекладознавство, як самостійна наука, сформувалося в основному у другій половині ХХ століття, в післявоєнний період, коли з'явилась потреба в перекладачах. Проблеми художнього перекладу досліджували М. Алексеев, О. Білецький, М. Драгоманов, В. Коптілов, Ю. Левін, О. Потєбня, М. Рильський, А. Федоров, І. Франко, О. Чередниченко та ін. Деякі аспекти даної проблеми знайшли відображення в дослідженнях А. Волкова, В. Жирмунського, Н. Конрада, Д. Лихачова, В. Матвіїшина, М. Храпченка та ін. Не зважаючи на все це певні сторони перекладу залишаються мало дослідженими.

Метою статті є аналіз основних проблем художнього перекладу та способи їх подолання перекладачем.

Виклад основного матеріалу. У сучасному розумінні художній переклад визначають як вид словесної творчості, внаслідок якої тексти,

написані однією мовою, відтворюється засобами іншої лінгвальної системи. У світлі концепцій культури як моделі (картини) світу зрозуміло, що «переклад, поруч з іншими спорідненими формами запозичення дає змогу пізнати духовні цінності ближніх і давніх племен та народів, включаючи набуте в дедалі ширше коло власних уявлень про світ» [3, с. 5].

Зазначимо, що художній переклад – це завжди взаємодія і взаємовплив культур, до яких належить текст оригіналу й текст перекладу. Цей вплив не можна звести тільки до мовної взаємодії, він охоплює всі сторони життя, відображені в художньому творі, особливий національний колорит, йому притаманний, національну своєрідність оригінального твору. Перекладна література, очевидно, найбільш адаптований набуток чужих культур завдяки особливому матеріалу цього мистецтва – мові. Картина (модель) світу оригінального твору накладається на картину (модель) світу інших культур.

Будь-який переклад відображає властивості комунікативного процесу, оскільки він завжди створюється у певному контексті для певного адресату, виходячи із поставлених автором цілей, з урахуванням особливостей каналу передачі і зворотного зв'язку. Будучи однією із можливих модифікацій комунікації, художній переклад, поряд із специфікою, пов'язаною з референтом, відображає загальні закономірності цього процесу. Зокрема, вони проявляються в структурі, порядку функціонування, складі компонентів комунікативної моделі.

Варто також зазначити, що художній переклад обумовлений не лише об'єктивними факторами (конкретно-історичні літературні канони), але й суб'єктивними (поетикою перекладача). Протягом багатьох сторіч мистецтво перекладу будувалось на двох принципах: *переклад точний*, із збереженням порядку слів, граматичних, мовних конструкцій; *переклад вільний*, із збереженням змісту оригіналу, найбільш наближений до поняття «художній». На різних етапах історії перекладу ці принципи перебували в постійній взаємодії, вони часто взаємодоповнювали один одного, іноді взаємовиключали. Гармонійне поєднання цих принципів в одному перекладі практично неможливе, але є тим ідеалом, до якого будуть прямувати перекладачі. Тільки завдяки перекладу твори входять у контекст різних культур, стають загальновідомими. Жоден переклад не може бути дослівним, оскільки сама мовна система приймаючої літератури за своїми об'єктивними даними не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного обсягу інформації.

У художньому перекладі до наведених факторів додається ще й особистість перекладача, який до певної міри є й автором твору. При цьому він може випускати елементи змісту, передавати чи не передавати усі особливості оригіналу. Художній переклад має справу не з комунікативною функцією мови, а з естетичною. Кожний мовний елемент твору впливає на образне мислення носія цієї мови і створює в його уяві певні образи. Закономірно, що під час перекладу твору на іншу мову, через мовні розбіжності, ці асоціативні зв'язки значною мірою руйнуються. Для того,

щоб твір не втратив цінності в новому мовному середовищі, перекладач повинен перейняти на себе функції автора і в чомусь навіть повторити творчий процес його створення, наповнити твір новими асоціативними зв'язками, які б викликали нові образи, властиві для носіїв певної мови.

Спеціаліст з художнього перекладу, поза всяким сумнівом, має бути близько знайомим з культурою та менталітетом носіїв мови. Інакше читач не зрозуміє не тільки авторський задум, а й настрій книги, світогляд, стиль і особливості мови автора, тобто все, що є важливим при читанні художньої зарубіжної літератури.

Традиційно вважається, що основна функція перекладу – інформативна, оскільки теорія художнього перекладу не виходила за рамки національно-літературного процесу, або розуміла його надто односторонньо. Проте нині переклад виконує дві основні функції: інформативну і творчу. Традиційно вважалося, що основною функцією перекладу є посередницька функція, оскільки теорія художнього перекладу не виходила за межі національно-літературного процесу. До перекладу ставилися вимоги найадекватнішої передачі іншонаціональних цінностей, тотожності перекладу і оригіналу, існувала дилема перекладу «вірного і некрасивого» та «вільного і красивого». Як прояв міжлітературного контакту переклад можна вважати прикладом «впливу», або сприйняття [1].

У певних літературних ситуаціях активізується творча функція перекладу. Це відбувається в умовах тісної літературної спільності, яку утворюють дві чи кілька літератур, і в межах якої функціонує частковий чи повний білінгвізм або полілінгвізм. При цьому відбувається активізація партнерського ставлення перекладача до оригіналу, обумовлена прагненням до актуалізації художніх цінностей оригіналу в історико-літературній системі приймаючої літератури. Інформаційна функція відступає на другий план, а перше місце займає двомірна, подвійна, тобто вища, збагачена рецепція оригіналу. Оригінальний твір і його переклад сприймаються як два різні твори. Результатом сприйняття є двомовні видання, які дають читачам можливість якнайповніше порівняти оригінал і переклад, простежити, а можливо й проаналізувати, роботу перекладача, оцінити цю роботу з позицій точності і вірності, використання художніх прийомів і засобів, подібності і відмінності оригіналу і перекладу.

Необхідно наголосити на тому, що художній переклад, з одного боку, є продуктом міжлітературної комунікації, а з іншого – особливим когнітивним посередником між двома мовами, важливим джерелом культурологічної інформації, яке багато в чому зумовлює й визначає напрями міжкультурного

спілкування. На думку сучасних науковців, переклад – це передусім «процес постійної взаємної інтерпретації знаків» [2, с. 78]. Культура є наслідком інтерпретації системи знаків, а міжкультурна комунікація являє собою взаємопереклад знаків різних культур.

У когнітивній площині переклад виступає первинним і центральним аспектом міжкультурної комунікації, дотичним до багатьох сфер людської

життєдіяльності. У ньому важливу роль відіграють когнітивні здібності людини, тобто ті сукупності механізмів, які забезпечують створення інтегровальної бази, що пов'язує когнітивні структури мов, залучених у перекладі. Саме він активізує лінгвальні впливи та взаємовпливи, що стимулюють мовні зрушення, особливо помітні в лексичному складі, який поповнюють топоніми й антропоніми, слова-реалії, запозичені з інших етнокультур.

За допомогою перекладу мови контактують, взаємозбагачуються і змінюються. Переклад текстів, що репрезентують певну національну культуру, впливає не тільки на мову, якою вони перекладаються, а й на саму культуру-реципієнта. Взаємодія двох національних культур, опосередкована перекладачем, завжди є компромісною, особливо для тієї з них, у межах якої народився першотвір. Адже під час перекладу неможливо уникнути трансформації, подекуди радикальної, що змінює культурно-історичне тло матеріалу, який перекладається. Проте таке перетворення має бути правдоподібним, доречним та послідовним, бо недоречність, непослідовність культурних зсувів спотворюють твір, викривлюючи читацьке сприймання образу автора, його намірів.

Оскільки рідна мова суттєво впливає на формування світогляду людини, то при розгляді міжкультурної комунікації актуалізуються питання мовної культури. Так, у наші дні увагу мовознавців привертає надміру активне й не завжди вмотивоване вживання лексичних запозичень, найчастіше англіцизмів. Англійські слова, наприклад *deposit*, *click*, *creative* та ін., у певних сферах спілкування витісняють відповідні їм українські лексеми. Це демонструє одну з тих негативних тенденцій у розвитку словникового складу рідної мови, які можуть призводити до зневиразнення його характерних рис, визначальних для самотності мовної картини, ментальності українців.

Висвітлюючи проблему виникнення національної специфіки мов і культур, а також її ролі в міжкультурному спілкуванні, І. Марковіна зазначає, що незбіг у різних культурах умов ухвалення в універсальну структуру діяльності сприяють створенню національно-культурних варіантів здійснення ідентичних діяльностей [4, с. 189]. Доцільно вказати, що поняття «міжкультурна комунікація» охоплює культурну взаємодію: між різними актантами одного суспільства і однієї мови та між актантами різних суспільств і різних мов [7, с. 28]. Під час розгляду міжкультурної комунікації важливо з'ясувати, наскільки значущими є відмінності певної культури на індивідуальному, етнічному (національному), універсальному рівнях. Крім того, потрібно також виявити особливості комунікації, які відрізняють міжкультурне спілкування від того, що розгортається у монокультурному середовищі.

Е. Тарасов наголошує на тому, що з психолінгвістичного погляду міжкультурна комунікація виглядає патологічною, бо в цьому процесі «порушується зазвичай автоматизований процес мовного спілкування і

стають помітними складові його частини, непомітні в нормі» [5, с. 11]. Розгляд культурної специфіки у площині протиставлення «своє» – «чуже» засвідчує, що, сприймаючи «свою» культуру, реципієнти наділяють її позитивними якостями, визнають нормою, натомість «чужа» культура оцінюється як певне відхилення від норми. Міжкультурна комунікація базується на інтерсуб'єктивному знанні, яке значною мірою збігається передовсім у близьких або споріднених культурах. За Е. Тарасовим, головною причиною непорозуміння при міжкультурному спілкуванні є відмінність національних знань комунікантів [5, с. 8].

Н. Уфимцева зазначає, що найбільші труднощі при цьому виникають не тільки внаслідок відмінностей у змісті образів свідомості, а й через нетотожність у системності етнічної свідомості комунікантів [6]. Як зауважує дослідниця, системність і склад ядра мовної свідомості відображають системність і склад етнічних констант, що існують у колективному несвідомому [6]. Міжкультурне спілкування протікає ефективніше, якщо психічні асоціації та мовні конотації є аналогічними чи близькими. «Спільність привласненої культури визначається спільністю свідомості комунікантів, яка забезпечує можливість знакового спілкування, коли комуніканти, маніпулюючи в міжсуб'єктивному просторі тілами знаків, можуть асоціювати з ними однакові ментальні образи» [5, с. 10].

Також перекладачеві необхідно звертати велику увагу на проблему збереження національного забарвлення в перекладах художньої літератури. Зрозуміло, що збереження національної своєрідності оригіналу – завдання дуже складне в плані як практичного рішення, так і теоретичного аналізу. Можливості вирішення цієї проблеми на практиці пов'язані із ступенем тих фонових знань про життя, зображених в оригіналі, що реально виникають у перекладача і читача. Необхідно відзначити, що література кожної країни має ряд творів на теми і сюжети, узяті з життя інших народів і, проте, відмічені друком власної народності [8]. А. Федоров вважав, що «передача національного забарвлення знаходиться в найтіснішій залежності від повноцінності перекладу в цілому: з одного боку, від ступеня вірності в передачі художніх образів, пов'язаній з речовим сенсом слів і з їх граматичним оформленням, і з іншого боку, від характеру засобів загальнонаціональної мови, вживаних в перекладі» [8, с. 382].

Разом з проблемою збереження національної своєрідності оригіналу повстає також проблема передачі його історичного колориту. Епоха, при якій було створено літературний твір, накладає певний відбиток на художні образи. Перекладачі завжди працювали з творами, створеними в різні періоди історії. Досягнення збереження історичного забарвлення твору можливо тільки шляхом стилістичних відповідностей оригіналу, адже стилістичні засоби утілюють ті образи, які були специфічні для письменників певної епохи. Отже, питання про передачу історичного забарвлення твору не обмежується тільки однією категорією мовних елементів, а охоплює цілу систему стилістичних засобів.

Висновки. Можна зробити висновок, що художній переклад має двосторонній характер: з одного боку він є результатом міжлітературної комунікації, в той же час він багато в чому обумовлює і визначає її. Художні переклади розширюють сферу взаємодій літератури однієї мови з іншими літературами світу. Чим більше першотворів перекладено мовою, тим багатшою стає культура. Як відомо, вичерпне відтворення всього словесного багатства оригінального тексту за допомогою прямих лексичних відповідників мови-реципієнта – це недосяжна для перекладу мета, але в ньому можна й потрібно домагатися адекватного передавання змісту, втіленого в художніх образах, а також належного збереження жанрово-стильових та структурно-композиційних особливостей оригіналу. Отже, перекладач повинен бути не лише ерудованим і мати достатні, принаймні для перекладу, знання, але й інтуїтивно відчувати текст та кращий варіант перекладу слова, фрази чи речення. Необхідним для нього є вміння визначити те, які елементи у творі є головними і спробувати відтворити їх з усією можливою точністю зберігши при цьому індивідуальний стиль автора і в певних літературних ситуаціях активізуючи творчу функцію перекладу.

Перспективи подальших розвідок. Відбиття перекладацьких проблем через призму комунікативних процесів надасть безсумнівну допомогу у вирішенні теоретичних і практичних питань сучасного перекладознавства. Навіть попередній аналіз дозволяє побачити перспективність цього напряму у вирішенні вічних питань, що стоять перед перекладачами художньої літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дюришин Д. Художественный перевод в межлитературном процессе / Д. Дюришин // Проблемы особых межлитературных общностей. – М. : Наука, 1993. – 312 с.
2. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение : [учеб. пособ.] / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : ЭТС, 2001. – 424 с.
3. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу : [навч. посіб.] / Віктор Вікторович Коптілов. – К. : Юніверс, 2003. – 280 с.
4. Марковина И.Ю. Влияние национальной специфики языка и культуры на процесс межкультурного общения / И.Ю. Марковина // Речевое общение : проблемы и перспективы. – М. : ИНИОН АН СССР, 1983. – С. 187–212.
5. Тарасов Е.Ф. Язык как средство трансляции культуры / Е.Ф. Тарасов // Язык как средство трансляции культуры. – М. : Наука, 2000. – С. 45–54.
6. Уфимцева Н.В. Сознание, слово, культура / Н.В. Уфимцева // Коммуникативная лингвистика и коммуникативно-деятельностный подход к обучению языкам : памяти Г. В. Колшанского. – М. : Наука, 2000. – 253 с.

7. Шамне Н.Л. Актуальные проблемы межкультурной коммуникации : учеб. пособие / Николай Леонидович Шамне– Волгоград : Волгогр. ун-т, 1999. – 208 с.

8. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / Андрей Венедиктович Федоров: [учеб. пособ.]. – 5-е изд. –М. : ООО Филология три, 2002. – 416 с.

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
Сердюк Н.Ю.
Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2017 року*

УДК 811.111.42

Тамара Ямчинська
(м. Вінниця, Україна)

ЛІНГВОКРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХУДОЖНЬОЇ ІНТЕРЛІНГВАЛЬНОСТІ

В статті розглядається розширення функцій інтерлінгвальних включень через розкриття їх лінгвокреативного потенціалу. Введення інтерлінгвальних включень у художній текст призводить до зміни його семантичних та прагматичних характеристик, що дає підстави говорити про вплив лінгвокреативності таких включень на прагмасемантичний потенціал тексту. Відсутність залежності між обсягом інтерлінгвальних включень, способом їх введення та їхніми функціональними характеристиками є показником певної продуктивності використання інтерлінгвальних включень в художньому тексті.

Ключові слова: *інтерлінгвальність, інтерлінгвальне включення, лінгвокреативність, прагма-семантичний потенціал, переключення коду, літературно-мовні конвенції.*

В статье рассматривается расширение функций интерлингвальных включений через раскрытие их лингвокреативного потенциала. Введение интерлингвальных включений в художественный текст ведет к изменению его семантических и прагматических характеристик, что позволяет говорить о влиянии лингвокреативности таких включений на прагма-семантический потенциал текста. Отсутствие зависимости между объемом интерлингвальных включений, способом их введения и функциональными характеристиками указывают на определенную продуктивную силу использования интерлингвальных включений в художественном тексте.